

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS
**LINGVISTIK TIPOLOGIYANING ASOSIY RIVOJLANISH
OMILLARI**

Sultonqulova Gulzodaxon Avazjon qizi
O'zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya. *Lingvistik tipologiya - bu turli-tuman tillarni ularning tuzilishi va xususiyatlariga ko'ra tasniflash bilan shug'ullanadigan tilshunoslikning bir tarmog'i. Bu soha dunyo tillari o'rtasidagi o'xshashliklarni va farqlarni o'rganish, til tuzilishining umumiy qonuniyatlarini aniqlash va til rivojlanishining xilma-xilligini tushunishga qaratilgan. Ushbu maqolada lingvistik tipologiyaning asosiy rivojlanish omillarini chuqur tahlil qilib, ushbu sohaning dunyo tillarini o'rganishdagi ahamiyatini ko'rsatib beramiz.*

Kalit so'zlar: *til evolyutsiyasi, tilni o'rganish va ta'lim, tillarni qiyoslash, kompyuter tilshunosligi, lingvistik tipologiyaning ahamiyati.*

Kirish. Lingvistik Tipologiyaning Rivojlanish Omillari:

1. Til Olamidagi Xilma-Xillik:

Dunyoda 7000 dan ortiq til mavjudligi va ularning strukturasi, fonetikasi, grammatikasi va leksikasi jihatidan farq qilishi lingvistik tipologiya rivojlanishiga kuchli turtki bo'lgan. Bu farqlarni tushunish, ularning sabablarini aniqlash va umumiy qonuniyatlarni topish uchun tipologik tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Masalan, til olamidagi xilma-xillik, turli-tuman grammatik tuzilmalarni (masalan, so'z tartibi, fe'l o'zgarishi) o'rganish va tasniflash zaruratini tug'diradi.

2. Til Evolyutsiyasi:

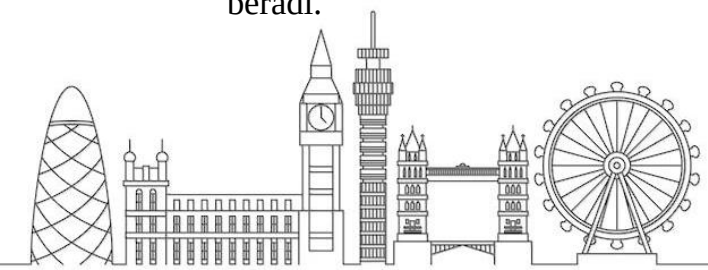
Tipologik tahlillar tillarni sinxronik (bir vaqtda) va diaxronik (vaqt o'tishi bilan) jihatdan o'rganishga imkon beradi. Bu esa tillarni tarixiy evolyutsiyasini kuzatib borish, o'zgarish omillarini aniqlash va til rivojlanishidagi umumiy yo'nalishlarni tahlil qilish imkonini beradi.

Masalan, tillarni o'rganishda, ularning tarixiy evolyutsiyasi va morfologik tuzilishdagi o'zgarishlarni kuzatib borish, tillarning bir-biri bilan bog'liqligi va ularning rivojlanish yo'nalishlarini tushunishga yordam beradi.

3. Tilni O'rganish va Ta'lim:

o Tipologik ma'lumotlar tillarni o'rganish va ta'lim berish jarayonini samaraliroq qilishda muhim rol o'ynaydi. Til o'rganuvchilar uchun o'z ona tili bilan o'rganilayotgan tilning o'xshashliklarini va farqlarini bilish tilga tezroq moslashishga va uni o'rganish jarayonini osonlashtirishga yordam beradi.

o Masalan, ingliz tilini o'rganuvchi o'zbek tilida fe'l o'zgarishi ingliz tiliga qaraganda murakkabroq ekanligini bilish, ingliz tilidagi fe'l o'zgarishini osonroq o'rganishga yordam beradi.

4. Tillarni Qiyoslash:

o Tipologik tahlillar turli-tuman tillarni qiyoslashga imkon beradi, bu esa til tuzilishining umumiy qonuniyatlarini va xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi. Bu o'z navbatida tillarning genetik aloqadorligini, til oilalarini shakllantirish jarayonlarini va tillar o'rtasidagi ta'sirlarni tushunishga imkon beradi.

o Masalan, indo-evropa tili oilasi ichida tillarni qiyoslash orqali ularning umumiy kelib chiqishi va bir-biriga o'xshash xususiyatlarini aniqlash mumkin.

5. Kompyuter Tilshunosligi:

o Kompyuter tilshunosligining rivojlanishi lingvistik tipologiyani yangi darajaga olib chiqdi. Kompyuterlar orqali katta hajmdagi til ma'lumotlarini tahlil qilish, statistik tahlillar o'tkazish va turli-tuman tillarni solishtirish imkoniyati paydo bo'ldi.

o Masalan, til o'xshashliklari va farqlarini aniqlashda, til o'zgarishini modellashtirishda va mashina tarjimasini texnologiyalarini rivojlantirishda kompyuter tilshunosligi muhim rol o'ynaydi.

Lingvistik Tipologiya Turlari:

1. Genetik Tipologiya:

o Tilning genetik kelib chiqishiga asoslangan tipologiya. Bu turdagi tipologiya tillarning bir-biriga o'xshashliklarini ularning umumiy ajdodlaridan kelib chiqqanligi bilan izohlashga harakat qiladi.

o Misol uchun, indo-evropa tili oilasiga mansub tillarning bir-biriga o'xshashliklari ularning umumiy kelib chiqishi bilan izohlanadi.

2. Arealik Tipologiya:

o Ma'lum bir geografik hududga mansub tillarning tuzilishiga asoslangan tipologiya. Bu turdagi tipologiya geografik yaqinlik tufayli tillar o'rtasida sodir bo'lgan ta'sirlarni o'rganishga qaratilgan.

o Misol uchun, Bolqan tillarining umumiy xususiyatlari ularning geografik yaqinligi va o'zaro ta'siri natijasida paydo bo'lgan.

3. Formal Tipologiya:

o Til tuzilishining formal xususiyatlariga asoslangan tipologiya. Bu turdagi tipologiya grammatik xususiyatlar, so'z tartibi, fe'l o'zgarishi, morfologik tuzilmalar kabi omillarga e'tibor qaratadi.

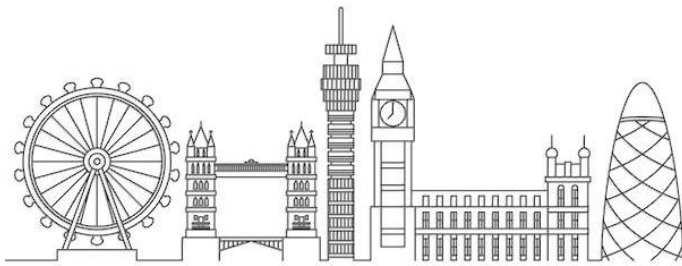
o Misol uchun, so'z tartibiga ko'ra tillarni SVO, SOV, VSO kabi turlarga bo'lish mumkin.

4. Funktsional Tipologiya:

o Tilning funktsional jihatlariga asoslangan tipologiya. Bu turdagi tipologiya tilning qanday qilib ma'lumotni etkazishga yordam berishini, nutqning turli xil shakllarini va funktsional jihatdan o'xshash tuzilmalarni o'rganishga qaratilgan.

o Misol uchun, turli-tuman tillarda gapning maqsadini ko'rsatuvchi morfologik elementlarni (masalan, so'roq gaplar, buyruq gaplar) o'rganish mumkin.

Lingvistik Tipologiyaning Ahamiyati:

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

1. Tilshunoslik Tadqiqotlari Uchun Asos:

o Tipologik tadqiqotlar tillarni chuqur tushunish, til tuzilishidagi umumiy qonuniyatlarni va xususiyatlarni aniqlash, til rivojlanishini o'rganish va tillar o'rtasidagi ta'sirlarni tushunish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

2. Tillarni O'rganish va Ta'lim Berish:

o Tipologik ma'lumotlar tillarni o'rganish va ta'lim berish jarayonini samaraliroq qilishda muhim rol o'ynaydi. Til o'rganuvchilar uchun o'z ona tili bilan o'rganilayotgan tilning o'xshashliklarini va farqlarini bilish tilga tezroq moslashishga va uni o'rganish jarayonini osonlashtirishga yordam beradi.

3. Til Texnologiyalarini Rivojlantirish:

o Tipologik ma'lumotlar mashina tarjimasini, tilni qayta ishlash va nutqni tanib olish texnologiyalarining rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Turli-tuman tillarni tushunish va ularni bir-biriga tarjima qilish uchun tipologik ma'lumotlar zarur.

4. Madaniyat va Jamiyatni Tushunish:

o Tipologik tadqiqotlar turli-tuman tillarni o'rganish orqali madaniyatlar va jamiyatlarning o'ziga xos xususiyatlarini tushunishga imkon beradi. Til madaniyat va jamiyatning aks ettirgichi bo'lib, til tuzilishi va lug'at boyligi madaniyat haqida ko'p narsalarni aytib beradi.

Xulosa. Lingvistik tipologiya til olamidagi xilma-xillikni o'rganish, til tuzilishidagi umumiy qonuniyatlarni aniqlash va til rivojlanishining xilma-xilligini tushunish uchun muhim ahamiyatga ega. Bu sohaning rivojlanishi turli-tuman omillarga bog'liq bo'lib, dunyo tillarini chuqur tushunish, til o'rganish va ta'lim berishni yaxshilash, til texnologiyalarini rivojlantirish va madaniyat va jamiyatni tushunishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Lingvistik Tipologiya: Asoslar va Nazariyalar" (Mavzu bo'yicha ilmiy kitob)
2. "Tilshunoslik: Umumiy Kurs" (Mavzu bo'yicha darslik)
3. "Til Olamidagi Xilma-Xillik" (Mavzu bo'yicha ilmiy maqola)
4. "Lingvistik Tipologiya Zamonaviy Rivojlanishi" (Mavzu bo'yicha ilmiy maqola)

